

Elvira Petrović, TEORIJA NASTAVE STRANIH JEZIKA, Školska knjiga, Zagreb, 1988, 127 str.

Upotpunjavajući široki spektar literature iz oblasti učenja i nastave stranih jezika, Školska knjiga u Zagrebu izdala je potkraj 1988. godine knjigu "Teorija nastave stranih jezika" autora Elvire Petrović, univerzitetske nastavnice iz Osijeka (Pedagoški fakultet), koja je svoje dugogodišnje bogato metodičko iskustvo pretočila u ovaj izuzetno koristan priručnik, namenjen pre svega studentima, ali i nastavnicima stranih jezika uopšte, a ne posebno jednog stranog jezika. Mada je literatura iza svakog poglavlja, a i ona navedena u bibliografiji na kraju knjige, većinom sa engleskog govornog područja, ne nedostaju ni naslovi na francuskom, nemačkom i ruskom jeziku, iz čega se može zaključiti da je autorica imala nameru da u ovom priručniku, kako i sama kaže, "nagovesti" teme kao problem koji se tiče nastave svih stranih jezika, koji treba "rešavati u skladu sa potrebama i mogućnostima učenika, a ne prema nekim unapred određenim propisima". Pomenuti spisak literature sačinjen je veoma brižljivo i sadrži popis poznatijih dela iz oblasti nastave stranih jezika i kao takav sigurno će biti od koristi svima onima koji žele da prošire svoja znanja o svakom od petnaest područja, koja ovaj priručnik tretira.

Knjiga je napisana na 127 strana, sadrži predgovor, poglavlja:

- Teorija nastave jezika kao samostalna disciplina, str. 6–10.
- Razlike između prvoga, drugog i stranog jezika, str. 11–16.
- Učenje stranog jezika, str. 17–23.
- Ciljevi i zadaci nastave stranih jezika, str. 24–27.
- Razumijevanje slušanjem, str. 28–34.
- Čitanje i razumijevanje pisanog teksta, str. 35–43.
- Osposobljavanje učenika za govornu komunikaciju na stranom jeziku, str. 44–51.
- Razvijanje vještine pisanja, str. 52–60.
- Mjesto vokabulara u nastavi stranih jezika, str. 61–68.
- Nastava gramatike, str. 69–76.
- Greške učenika i mogućnosti njihova ispravljanja, str. 77–82.
- Provjeravanje i vrednovanje znanja stranog jezika, str. 83–89.
- Osnovni principi primjene nastavnih sredstava i pomagala, str. 90–99.
- Materinski jezik u nastavi stranog jezika, str. 100–105.
- Upoznavanje sa stranom kulturom i civilizacijom, str. 106–110.

bibliografiju (111–120), objašnjenje pojmova (121–123), kazalo imena (124) i kazalo pojmova (125–126).

Iza svakog odeljka, pored već pomenutog spiska literature koja se tiče teme datog poglavlja, nalaze se zadaci i vežbe, koji su, po mome mišljenju, podesni za dobijanje povratne informacije o stečenom znanju i to ne samo pri upotrebi priručnika u nastavi, već i u uslovima njegovog individualnog korišćenja.

U prvom odeljku obrazlaže se potreba postojanja naučne discipline koja bi se bavila isključivo teorijom nastave jezika pošto se svaki organizovani oblik nastave,

pa prema tome i nastava stranih jezika, mora zasnivati na određenim teorijskim principima. Kako se, sa jedne strane, nastava stranih jezika upravo po svojoj prirodi oslanja na rezultate istraživanja više naučnih disciplina kao npr. lingvistike, pedagogije, sociologije, psihologije i drugih nauka i pošto se, sa druge strane, naravno pogrešno, često poistovećuje sa nastavom drugih predmeta, trebalo je da prođe mnogo vremena da se uvidi potreba postojanja teorije nastave stranih jezika kao posebne naučne discipline. Autor zatim razmatra mesto i ulogu metodike nastave stranih jezika u odnosu na teoriju i praksu učenja. Pošto metodika kao "primena teorije nastave jezika na određeni jezik" doprinosi rešavanju praktičnih problema nastave jezika, pripada joj važno mesto u programima permanentnog obrazovanja nastavnika.

U drugom odeljku ukazuje se na razlike između prvog, drugog i stranog jezika. Prvi ili maternji jezik u uskoj je vezi sa kognitivnim razvojem i nužnošću da se uspostave prvi kontakti sa okolinom. U slučaju da se kontakt sa detetom ostvaruje na dva jezika, dete je dovedeno u situaciju da istovremeno usvaja dva različita jezička sistema. Tada se može govoriti o bilingvalnosti, odnosno dvojezičnosti. Zatim sledi distinkcija između primarnog i neprimarnog usvajanja jezika i objašnjava se kako učenik stvara svoj jezički sistem, odnosno kako dolazi do aproksimativnog ili kompromisnog sistema, a može se reći i do međujezika ili jezika učenika, već kako se sve taj jezički sistem tretira u lingvističkoj literaturi. Kod neprimarnog usvajanja jezika detaljno se razmatra usvajanje drugog stranog jezika u izvornojezičkom okruženju i učenje stranog jezika u situaciji gde dotični strani jezik nije istovremeno i osnovni jezik komunikacije. Neki pristupi u nastavi stranih jezika zanemarivali su razlike koje postoje između ova dva procesa izjednačavajući ih. Autor smatra da je takvo shvatanje verovatno bilo rezultat objektivnih teškoća pri praćenju i proučavanju procesa učenja stranog jezika za razliku od usvajanja prvog ili drugog jezika. Kao faktori od kojih zavisi napredovanje u drugom jeziku navode se transfer prvog jezika i motivacija, koja kao izraziti stimulativni faktor privlači sve više pažnju i to ne samo integrativna i instrumentalna, već posebno motivacija za učenje stranih jezika u institucijalizovanom vidu učenja, odnosno motivacija za savlađivanje jezika u školskim uslovima. Naglašava se i uticaj drugih faktora (nastavni planovi i programi, nastavni materijali, broj časova, ciljevi i zadaci nastave stranih jezika itd.).

U sledećem odeljku reč je o učenju stranih jezika u institucionalizovanim uslovima. Od brojnih faktora koji utiču na učenje pominju se oni koji zavise od individualnih osobina učenika i oni koji ne zavise od učenika. Tako se npr. od individualnih osobina navode: sposobnost fonetskog kodiranja, gramatička osetljivost, induktivno zaključivanje, sposobnost mehaničkog pamćenja kao i prirodna sklonost za učenje jezika. Od faktora koji ne zavise od učenika pominju se: uslovi izvođenja nastave, nastavni materijali, izloženost jeziku izvan nastave i sam nastavnik. Osim prirodne sklonosti važni su i drugi faktori koji zavise od učenika, i to: starost učenika, opšta inteligencija, poznavanje još jednog jezika, već spomenuta motivacija i radne navike učenika. Detaljnija sistematizacija svih ovih faktora data je na dve sheme (str. 19. i 21), što mnogo doprinosi preglednosti. Međusobna interakcija svih faktora utiče na uspešnost delovanja svakog od njih, što se odražava na rezultate učenja i efikasnost same nastave.

Odeljak koji govori o ciljevima i zadacima nastave stranih jezika koristan je kao opšta orijentacija, posebno za nastavnike početnike, ali neće biti na odmet ni već iskusnijim nastavnicima, pošto su pristupi učenju stranih jezika i metode koje se

primenjuju u nastavi podložni stalnim promenama, nastalim u želji da se pronađu najbolji pristupi i metode koji bi omogućili brže i efikasnije učenje jezika. Kao što se proces učenja jezika ne može nikad smatrati završenim, tako se ne može konačno osmisliti ni pristup nastavi stranih jezika. Pitanja kao: da li ili koliko koristiti maternji jezik u nastavi stranih jezika, da li se opredeliti za gramatičku i leksičku progresiju, da li u početku koristiti autentične tekstove, kako se odnositi prema greškama su samo neka od brojnih pitanja koja se postavljaju uvek iznova i kojima se različito prilazi s obzirom na ciljeve, zadatke i rezultate koji se od nastave očekuju. U daljem tekstu ovog odeljka pravi se distinkcija u vezi sa zadacima nastave stranih jezika u školama za opšte obrazovanje i zadacima nastave stranih jezika u usmerenom obrazovanju na svim nivoima, kada nastavu opšteg jezika zamenjuje nastava jezika u funkciji struke, kojoj se u novije vreme prilazi sa dosta pažnje i kojoj je autor ovog priručnika, sledstveno tome, dao dosta prostora pledirajući pritom na usklađenost programa stručnih predmeta sa programom stranih jezika kao i na pripremanje odgovarajuće udžbeničke literature.

Tema petog odeljka je razumevanje slušanjem, koje ustvari prethodi sposobnosti aktivnog služenja jezikom. Razumevanje govora smatralo se pasivnim procesom, pa se, s obzirom na savremene tendencije u nastavi stranih jezika, na neki način zanemarivalo. Međutim, rezultati istraživanja u oblasti psihologije i psiholingvistike pokazali su da se ipak radi o aktivnom procesu koji, pored ostalog, pre svega traži poznavanje jezičkog sistema kao i područja o kojima je reč, a da i ne govorimo o aktivnim procesima analize i sinteze, bez kojih je razumevanje govornog sistema nemoguće. Ovu jezičku delatnost treba paralelno razvijati sa ostalim veštinama jer znamo kakvi sve nesporazumi mogu da nastanu usled nerazumevanja govorne poruke. Da bi kod učenika razvio veštinu razumevanja slušanjem, nastavnik treba organizovano da sprovodi permanentna vežbanja. U tom smislu autor predlaže niz korisnih vežbanja, koja postaju nezaobilazna u funkciji ostvarivanja postavljenog cilja, koji se odnosi na osposobljavanje učenika za razumevanje govornih signala.

U šestom poglavlju upoznaj se korisnici priručnika sa jezičkom veštinom čitanja i razumevanja pisanog teksta. Kako pisani materijal u nastavi stranih jezika ima važnu ulogu, treba mu posvetiti više pažnje. Savremena metodika nastave stranih jezika pokazuje naročito interesovanje za tekst kao metodičku kategoriju, određenu nizom metodičkih i didaktičkih odrednica. Međutim, u ovom odeljku autor daje najviše prostora jezičkoj veštini razumevanja putem čitanja, koju, po njemu, treba zasebno razvijati. Na početnom nivou učenici čitanjem uče jezik, dok na višim nivoima, kad su već ovladali jezičkim sistemom i raznovrsnim tehnikama čitanja, čitanje koriste radi sticanja informacija na stranom jeziku. Ovaj cilj se postiže postepeno razvijanjem niza parcijalnih veština. Strategija prognoziranja značenja na osnovu konteksta uz neophodno uočavanje sintaksičkih i leksičkih osobina jezika jedan je od važnih faktora za razumevanje pisanog teksta. Na kraju ovog poglavlja predložen je niz vežbanja, koje treba da budu samo deo mogućnosti rada sa pisanim tekstom uz napomenu autora da vešti i kreativni nastavnici uvek mogu na osnovu svog iskustva, a u skladu sa mogućnostima učenika, da predlažu i sami realizuju nove varijante vežbi, što je, uostalom, i generalno opredeljenje svakog dobrog metodičara – da podstiče, a ne samo da predlaže gotove recepte.

Sledeći odeljak se bavi osposobljavanjem učenika za govornu komunikaciju, što se danas smatra osnovnim ciljem nastave stranih jezika. Komunikativni pristup daje prednost upotrebi jezika u autentičnim komunikacijskim situacijama, koje vode

računa o potrebama učenika. Uloga nastavnika se iz osnova menja. On kreira govorne situacije, određuje tipove aktivnosti i usmerava učenike da primenjuju strani jezik u spontanoj govornoj komunikaciji. Kao iskusan metodičar E. Petrović daje i ovom prilikom maštovit i metodički dobro fundiran predlog za oblikovanje raznovrsnih komunikativnih situacija i kreaciju govornih aktivnosti u razredu, što je uglavnom vrlo teško usled nedostatka prirodnih uslova za interakciju, a samim tim i komunikaciju.

Pismenom izražavanju učenika, odnosno razvijanju veštine pisanja posvećen je osmi odeljak. Prvo se ukazuje na razlike između govorne i pisane komunikacije, a zatim se obrazlaže zbog čega je prenošenje poruke pisanjem teže. Akcenat je stavljen na obuku na svim nivoima nastave. Niz vežbi, kojima se i ovde daje mnogo prostora, svedoče, da ponovimo još jednom, o velikom iskustvu i inventivnosti autora ovog korisnog priručnika.

O mestu vokabulara u nastavi stranih jezika govori se u istoimenom odeljku. Konstatcija autora je da se vokabularom u nastavi treba više i sistematičnije baviti. Razlozi za oskudnu leksičku kompetenciju učenika su objektivne prirode, ali su istovremeno i rezultat nedovoljnog vežbanja, zaključuje se, pa se stoga daju konkretni praktični predlozi za objašnjenje značenja reči, učenja reči, pamćenje reči, proširivanje vokabulara, upotrebu rečnika i aktiviranje usvojenih leksičkih jedinica.

Poglavlje u kome se piše o nastavi gramatike raspravlja na prvom mestu o različitim tumačenjima pojma gramatika iz kojih proizilazi i različit odnos prema gramatici i njenoj ulozi u nastavi stranih jezika. Dalje se razmatraju pitanja kakvu gramatiku i u kojem obimu treba uzeti u obzir, kada i kako je objašnjavati, kako je utvrđivati i uvežbavati. Kako većina programa nastave stranih jezika stavlja akcenat na gramatičku progresiju, autor navodi najčešće kriterijume, prema kojima se određuje gramatička progresija: jednostavnost, pravilnost, frekventnost upotrebe i kontrastivnost, o kojima osim pisaca nastavnih materijala brinu i sami nastavnici stranih jezika koji rešavaju praktična pitanja objašnjavanja i uvežbavanja gramatičkih pojava u zavisnosti od psihofizičkih mogućnosti učenika i od stupnja učenja jezika. Za početni i srednji nivo preporučuje se induktivni pristup, dok se za viši nivo i za odrasle preporučuje deduktivni pristup. Zbog šarolikosti metajezičke terminologije opravdana je težnja da svaki nastavnik bude upoznat sa različitim teorijskim pristupima i opisima jezika. Kao gramatička objašnjenja za nastavu stranih jezika su isto, a možda još i značajnije gramatičke vežbe (ponavljanja uz imitaciju modela, supstitucije, transformacije, dopunjavanja, odgovori na pitanja, prepričavanje i prevode-nje). Za svaku od pomenutih vrsta vežbi date su opširne metodičke aplikacije.

Sledeći odeljak ima za temu greške učenika i mogućnosti njihovog ispravljanja. Ma koliko da su se metode i postupci u nastavi stranih jezika usavršavali, greške u toku učenja nisu se mogle izbeći. Međutim, odnos nastavnika prema njima se menjao. Nastavnici su se često ljutili na učenike pripisujući greške nedovoljnosti učenja ili pak nedovoljnosti objašnjavanja. Sistematsko bavljenje greškama i njihovom analizom navodi da se mnoge greške analiziraju sa stanovišta interferencije maternjeg jezika ili sa stanovišta nedovoljnog poznavanja zakonitosti u okviru samog stranog jezika (intraferencija). Kako je broj časova dat stranom jeziku prilično ograničen, javljaju se i greške uzrokovane nastavnim postupcima, a često i nastavnim materijalima. Mnoge greške nastaju i zbog raznih neuropsiholoških smetnji. Greške na nivou kompetencije mnogo se teže ispravljaju od grešaka na nivou performanse. Zatim se govori o vrednovanju grešaka i o načinu ispravljanja, koje može biti neposredno i

naknadno, ali u svakom slučaju treba da bude taktično i vrlo sistematično pogotovo ako se radi o ispravljanju grešaka u pisanom tekstu. Za nastavnika greške treba da imaju dijagnostičku funkciju, a učenicima treba da pomognu u otkrivanju jezičnog sistema. I na kraju važno je istaći da od odnosa nastavnika prema greškama zavisi motivacija učenika.

Vrednovanju znanja autor daje dosta prostora i ističe da je način vrednovanja uvek bio u neposrednoj vezi sa primenjivanom metodom u nastavi stranih jezika. Vrednovanje znanja u vreme gramatičko-prevodne metode ocenjuje se kao subjektivno. Strukturalistički pristup nastavi uveo je psihometrijske postupke. Tako se došlo do testova, koji se najčešće sastavljaju po sistemu mogućnosti višestrukog izbora. Korak dalje predstavlja uvođenje integrativnih testova koji su usmereni ka komunikativnoj vrednosti učenikovog iskaza. Sledeću fazu čine pragmatični testovi koji "navode učenike da proizvode nizove jezičkih elemenata u skladu sa kontekstualnim zakonitostima dotičnog jezika". Ukazuje se na značaj izvanjezičkog konteksta a kao tipičan primer pragmatičnog konteksta navode se diktat i close-test, a zatim izbor odgovora na osnovu postavljenih pitanja u okviru datog diskursa, vođeni i slobodan pismeni sastav i prevod, dok se ukupna jezička kompetencija učenika proverava u obliku ispita, koji predstavlja kompleksnu proveru znanja. Provera znanja u vezi sa nastavnim planovima i programima svodi se na merenje i vrednovanje znanja radi ocenjivanja i radi praćenja stupnja usvojenosti jezičke građe. Metode provere znanja moraju proizilaziti iz metoda i postupaka, kojima se rukovodi nastava. Težnja da se postignu objektivni kriterijumi za proveru i ocenjivanje znanja stavlja nastavnike pred prilično komplikovan i težak zadatak.

Nastavnim sredstvima E. Petrović poklanja osobitu pažnju pogotovo ako se zna da pogrešan izbor nastavnih sredstava i pogrešan postupak u njihovoj primeni može negativno da se odrazi na proces učenja stranog jezika. Uloga vizuelnih sredstava naročito se ističe, i to u okviru nastave na mladem uzrastu, jer doprinosi objašnjenju nepoznatih reči, a služi i kao podsticaj za razgovor. Komentariše se uloga slike, grafoskopa, fleš-kartica i drugih vizuelnih pomoćnih sredstava. Od auditivnih sredstava pominju se gramofonske ploče, magnetofon i kasetofon, koji se primenjuju za vežbanje i korekciju izgovora, za razvijanje veštine razumevanja slušanjem, za usvajanje melodije pesama na stranom jeziku i za pobuđivanje estetskih osećanja za stranu književnost slušanjem snimljenih literarnih tekstova. O korišćenju jezičke laboratorije, televizije i kompjutera i njihovim mogućnostima autor, takođe, dosta govori, jer, kao što je poznato, oni se sve više i sa uspehom primenjuju u nastavi stranih jezika.

Tema maternji jezik u nastavi stranih jezika često je zaokupljala pažnju mnogih metodičara, pa nije zaobišla ni interesovanje E. Petrović. U jednom od odeljaka ovog korisnog priručnika ona posmatra dijahrono ulogu maternjeg jezika u nastavi stranih jezika ističući da su potrebe i ciljevi nastave uslovljavali i odnos prema maternjem jeziku. Dok su se pristalice gramatičko-prevodne metode u nastavi stranih jezika, kako autor kaže "obilato" služili maternjim jezikom u nastavi stranih jezika, dotle su pobornici direktne i audiolingvalne metode smatrali da maternji jezik treba eliminisati iz nastave stranih jezika. Današnji odnos prema upotrebi maternjeg jezika u nastavi stranih jezika prilično je fleksibilan i na upotrebu maternjeg jezika često se gleda kao na pozitivan transfer u učenju stranih jezika, i to naročito pri objašnjavanju gramatičkih struktura. Sa druge strane upotreba maternjeg jezika može da podstakne interferenciju. Kontrastivna istraživanja imala su za cilj da predvide

pojavu interferencije, dok korišćenje rezultata tih istraživanja u praksi treba da predupredi njenu pojavu. Upotreba maternjeg jezika mora se svesti na onu meru koja ga čini neophodnim u nastavi stranih jezika, a to se dešava u izvesnim slučajevima provere razumevanja slušanog ili pisanog teksta, zatim, kao što je već napomenuto, za objašnjavanje gramatike, apstraktnih izraza i idioma, kao i u nekim drugim slučajevima koje nastavnik proceni kao neophodne za primenu maternjeg jezika.

U poslednjem odeljku razmatra se jezik kao deo kulture naroda, pa samim tim nastava jezika ne odvaja se od nastave kulture dotičnog naroda i upozorava se na moguću interferenciju i na ovom planu. Nastavnicima se preporučuje da od samog početka ukazuju učenicima na razlike u konvencijama, i to treba permanentno činiti na svim nivoima, ne dajući prednost ni jednoj od kultura da ne bi došlo do stvaranja pogrešnih stavova u odnosu na neku od kultura. O izboru autentičnih tekstova sa brojnim podacima brinu osim autora udžbenika i sami nastavnici, prezentirajući svojim učenicima raznovrsne audiovizuelne materijale. Jedan jezik često obuhvata više jezičkih i samim tim i više kulturnih varijanata, o čemu u nastavi treba voditi računa i učenicima učiniti dostupnim sve varijante.

I na kraju, rezimirajući utiske svakog od petnaest poglavlja, možemo zaključiti da su ovom knjigom obuhvaćene i solidno obrađene značajne teme iz oblasti nastave stranih jezika i da će priručnik kao svojevrsna stručna lektira korisno poslužiti svima onima koji se bilo na koji način bave nastavom stranih jezika, a prvenstveno studentima, kojima je i namenjen.